

Fecr Yayınları: 735

MÜBHEM HADİS VE MÜBHEM RÂVİNİN TA'DİLİ

Dr. Mehmet ÇETİN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-6436-88-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**MÜBHEM HADİS
VE
MÜBHEM RÂVİNİN TA'DİLİ**

Dr. Mehmet ÇETİN

Ankara 2023

Dr. Mehmet ÇETİN

Kayseri’de doğdu (1979). İlk ve ortaöğrenimini Kayseri’de tamamladı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (2003) ve aynı yıl imam hatip olarak vazifeye başladı. Hadis alanında “Fıkıh Usûlündeki Delillerin Dayandırıldığı Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi” başlıklı teziyle yüksek lisansını (2007) ve “Metin Eksenli Hadis Tenkidinde Öznellik ve Yorumsalılık Sorunu” başlıklı teziyle doktorasını Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü uhdesinde tamamladı (2018). Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri İhtisas Eğitim Merkezinden mezun oldu (2010). 2012-2015 yılları arasında vaiz olarak hizmet etti. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesinde Öğretim Görevlisi ve Dr. Öğretim Üyesi olarak vazife yaptı (2015-2020). Hâlen Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalında Dr. öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Arapça bilen yazar evli ve üç çocuk babasıdır.

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber'in sünneti, Kur'an-ı Kerim'den sonra dinin ikinci ana kaynağıdır. Bu nedenle sünneti bize ulaştıran hadisler, çok önemli bir görev icrâ etmektedir. Hız. Peygamber'in hadisleri, kitaplarda kayıt altına alınana kadar, râvîler tarafından gerek şifâhen gerekse yazılı olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Râvîlerden sahâbe ve tâbiîn nesli "... Allah onlardan razı olmuş onlar da Allah'tan razı olmuşlardır..." (Mücâdele 58/22) ve "Muhâcirlerin ve ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur..." (Tevbe 9/100) âyetlerinde ifadesini bulduğu üzere Allah'ın (c.c.) methine nail olmuştur. Hız. Peygamber de "Sizin en hayırlınız (nesillerin en hayırlısı) benim içinde bulunduğum nesildir (sahâbe); sonra onları takip edenler (tâbiîn); sonra da onları takip edenlerdir (tebe-i tâbiîn)" (Buhârî, "Şehâdât" 9; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 211) sözüyle sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn neslini methetmiştir. Sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn'in yani ilk üç neslin bu övgüye ve müstesna konuma nail olmalarının sebebi, İslam'a yaptıkları hizmetin büyüklüğüdür. Hız. Peygamber'in sünneti ve hadisleri bize, onlar kanalıyla ulaşmıştır. Bu nedenle İslam âlimleri de ilmi tahammül edip kendilerinden sonraki nesle aktardıkları için onlara ayrı bir değer vermiş, genel itibarıyla bu nesillerdeki ehl-i ilmi güvenilir görmüşlerdir.

Hadislerin gerek şifâhen gerekse yazılı olarak rivâyet edilmesi devam ederken diğer taraftan hadislerin çeşitleri, râvîlerin güvenilirlik durumları, hadislerle amelî şartlarını belirleyen usûl kaideleri yavaş yavaş oluşmaya başladı. Hadislerin tasnifi, sıhhat durumlarının tespiti ve hadislerle amel edilebilirlik gibi meselelerde ortak bir dil kullanabilmek için terimler ve tanımlar oluştu. Taşıdıkları özelliklere göre râvîlere sika, zayıf, kezzâb; rivâyetlere sahih, hasen, zayıf ve mevzu gibi farklı isimler verildi. Biz de bu çalışmamızda farklı özellikleri haiz olması sebebi ile

bir hadis çeşidi olarak Müphem hadisi ve yine farklı özelliklere sahip olması nedeniyle bir râvî çeşidi olarak müphem râvîyi inceleyeceğiz.

Râvî, bir haberi başkasına nakleden kişi demek iken mübhem râvî ismi zikredilmeyen râvîdir. Ta'dîl, râvînin adâlet ve zabt açısından güvenilirliğini beyan etmektir. Mübhem râvînin ta'dîli ise “bana sika rivâyet etti” şeklinde ismi zikredilmeksizin râvînin güvenilirliğinden bahsedilmesidir. Bu çerçevede, senesinde veya metninde ismi söylenmeyen râvî veya şahısların olduğu hadislere *mübhem hadis*, bu konuyla ilgilenen hadis ilim dalına da *‘ilmü’l-mübhemât* yani *mübhem konusuyla ilgilenen hadis ilim dalı* denilmiştir.

Bu çalışmada, mübhem hadisin mahiyeti ve mübhem râvî hakkında yapılan ta'dîlin makbul olup olmadığı meselesi ele alındı. Mübhem hadis ve mübhem râvî hakkında yapılan cerh ve ta'dîlin mâhiyetinin anlaşılabilmesi için konuyu ele almadan önce, bazı kavramlar olabildiğince muhtasar, efrâdını câmi‘ ağyârını mâni‘ bir usulle arz edilmeye çalışıldı. “Mübhem hadis nedir? Mübhem râvî, ta'dîl edilebilir mi? Mübhem râvînin rivâyetleri, makbul müdür? Sahîh hadisleri derleyen kitaplardaki mübhem râvîler ve onların naklettiği hadisler hakkında tavrımız ne olacak?” konuları irdelenmeye gayret edildi.

Konu, hadis usulleri, klasik hadis kaynakları ve ricâl kitapları taranarak, geçmişte ve günümüzde yapılmış müstakil çalışmalar incelenerek aydınlığa kavuşturulmaya özen gösterildi. Konumuzla ilgili Abdülganî el-Ezdi'nin (öl. 409/1018) “*el-Ğavâmiz ve’l-mübhemât*”ı; Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071) “*el-Esmâ’ü’l-mübheme fi’l-enbâ’i’l-muḥkeme*”si ve İbn Beşkuvâl’in (öl. 578/1183) “*el-Ğavâmiz ve’l-mübhemât*”ı gibi klasik eserler; Esmâ el-Buğâ'nın “*et-Ta’dîli ‘ale’l-ibhâm ‘inde’l-imâmi’ş-Şâfi’*” isimli doktora tezi; Abdürrezzâk Mûsâ Ebü’l-Basal’ın “*er-Rivâye ‘ale’l-ibhâm ve’t-ta’dîli aleyh ‘inde’l-İmâmi’ş-Şâfi’ fi’l-eḥâdîsi’l-merfûa*”sı, Ömer Boynukalın’ın “*Hafız Abdülğani el-Ezdi’nin ‘el-Gavamiz ve’l-Müb-*

hemat Adlı Eseri” ve Şahabettin Çağlayan’ın “Buhârî’nin Sahîh’inde Geçen Mübhem Şahsiyetler (Bed’u’l-Vahy Bölümü ile Zekât Bölümü Arasında Yer Alan Hadisler)” gibi yüksek lisans tezleri, konuyla ilgili telif edilen makaleler ve başka eserler başvurduğumuz kaynaklar oldu.

KISALTMALAR

- (a.s.) : Aleyhisselâm
(b.) : İbn (Ođlu)
(bnt.) : Bintü (Kızı)
(bk.) : Bakınız
(ç.) : Çođul
(Hz.) : Hazreti
(öl.) : Ölüml Tarihi
(r.a.) : Radiyallahu anh
(r. anhâ) : Radiyallahu anhâ
(r. anhum) : Radiyallahu anhum
(ج) : (Arapça'da, cemî' = جمع) Çođul

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	15
A. Rivâyet/Nakl	19
B. Râvî/Nâkil	24
C. Cerh/Ta'n	34
D. Carih/Tâ'in	38
E. Mecrûh/Mat'ûn	44
F. Ta'dîl/Tezkiye	46
G. Muaddil/Müzekkî	47
H. Mechûl	49
a. Mechûlü'l-Ayn	50
b. Mechûlü'l-Hâl/Mestûr	51

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Mübhem'in Lugat ve İstilah Anlamı, Mâhiyeti ve Mübhemât Edebiyatı	55
1.1. Mübhem'in Lugat ve İstilah Anlamı	55
1.2. Mübhem'in Mâhiyeti	56
1.3. Mübhemât Edebiyatı	57
1.3.1. Sened veya Metinde Geçen Mübhem Râvîler/Şahıslar Hakkında Yazılan Genel Eserler	58
1.3.1.1. <i>el-Ğavâmiz ve'l-mübhemât</i>	60
1.3.1.2. <i>el-Esmâ'ü'l-mübheme fi'l-enbâ'i'l-muħkeme</i>	61
1.3.1.3. <i>İzâhu'l-işkâl (fi men übhime ismühû mine'n-nisâ' ve'r-ricâl)</i>	62
1.3.1.4. <i>el-Ğavâmiz ve'l-mübhemât (Ğavâmizi'l-esmâ'i'l-müb-heme el-vâkı'a fi mütûni'l-eħâdişi'l-müsne)</i>	63
1.3.1.5. <i>el-İşârât ilâ beyâni'l-esmâ'i'l-mübhemât</i>	64
1.3.1.6. <i>el-İfşâh 'ani'l-mu'cem min izâhi'l-ğâmiz ve'l-mübhem</i>	64
1.3.1.7. <i>el-Müstefâd min mübhemâti'l-metn ve'l-isnâd</i>	65
1.3.2. Belirli Kitapların Mübhemleri Üzerine Telif Edilen Eserler	65
1.3.2.1. <i>el-İfhâm limâ fi'l-Buħârî mine'l-ibhâm</i>	66
1.3.2.2. <i>Hedyü's-sârî'(nin yedinci bölümü)</i>	66

1.3.2.3. <i>et-Tavzîh li-mübhemâti'l-Câmi'i's-şahîh</i> -----	67
1.3.2.4. <i>Tenbîhü'l-mu'lim bi mübhemâti şahîh-i Müslim</i> ----	67
1.3.2.5. <i>er-Rivâye 'ale'l-ibhâm ve't-ta'dîli aleyh 'inde'l- Îmâmi's-Şâfîi fi'l-eĥâdîşi'l-merfûa'</i> -----	68
1.3.2.6. Hafız Abdülgani el-Ezdi'nin " <i>el-Gavamiz ve'l- Mübhemat</i> " Adlı Eseri -----	69
1.3.2.7. <i>et-Ta'dîlü 'ale'l-ibhâm 'inde'l-Îmâmi's-Şâfîi</i> -----	70
1.3.2.8. Buhârî'nin <i>Sahîh</i> 'inde Geçen Mübhem Şahsiyetler (Bed'u'l-Vahiy Bölümü ile Zekât Bölümü Arasında Yer Alan Hadisler)-----	71
1.3.2.9. Buhârî'nin <i>el-Câmiu's-Sahîh</i> 'inde Geçen Mübhem Şahsiyetlerin Tespit ve Değerlendirilmesi (Hac Bölümü ile Cihad Bölümü Arasında Yer Alan Hadisler)-----	71

İKİNCİ BÖLÜM

2. Mübhem Hadis ve Mübhem Râvî'nin Ta'dîli-----	75
2.1. Mübhem Râvî'yi Ta'dîl Sîgaları -----	75
2.2. Mübhem Hadisin, Hangi Hadis Türünden Olduğu Konusun- daki Farklı Görüşler -----	76
2.3. Metinde Mübhem Kişi/ler Olmasının Sebepleri -----	80
2.4. Senedde Mübhem Râvîlerin Olma Sebepleri -----	81
2.5. Mübhem Râvîyi Tespit Etme Yolları -----	86
2.6. Mübhem Konusunun Hadis İlmi Açısından Önemi -----	90
2.7. Mübhem Râvî'den Rivâyet ve Mübhem Râvî'yi Ta'dîl Hakkın- da Muhaddislerin ve Âlimlerin Görüşleri-----	91
2.7.1. Ta'dîl Olmaksızın İbhâm-----	92
2.7.2. Ta'dîl Edilerek İbhâm-----	92
2.7.2.1. İsmi Zikredilmediği Sürece Mübhem Râvînin Rivâ- yetleri Kesinlikle Kabul Edilmez-----	93
2.7.2.2. Kendisine İtimat Edilen Sikanın Mübhem Râvîden Rivâyetleri Mutlak Olarak Kabul Edilir-----	97
2.7.2.3. İlk Üç Asırda Yaşamış Selef-i Sâlihînin Mübhem Râvîyi Ta'dîlleri ve Onlardan Naklettikleri Rivâyetleri Ka- bul Edilir -----	100
2.7.2.4. Sadece Sikalardan Hadis Naklettiği Bilinen Hadis Âlimlerinin Mübhem Râvîden Rivâyetlerinin Makbûl Olması-----	101

2.7.2.5. Müçtehit İmâmın Mübhem Râvîyi Ta'dîlinin Mezhebini Benimseyenler İçin Geçerli, Kabul Edilir Olması	106
2.7.2.6. Sahâbenin Mübhem Kişiden Naklettiği Rivâyetlerin Makbûl Olması	109
2.8. Mübhem Râvî'yi Ta'dîl Ederek Hadis Nakleden Âlimler	110
2.9. Bir Râvî Hakkında Yapılan Müfesser Cerhin, Başka Mübhem Bir Râvîye Yapılan Ta'dîle Tercîhi	115
2.10. Mübhem Râvî'nin Bulunduğu Rivâyetlerle İlgili Meseleler	116
2.10.1. Kendisi ve Adâleti Bilindiği Halde İsmi Unutulan Kişi- nin Haberiyle İhticâcın İmkânı	116
2.10.2. Âdil Râvînin, Hadisi Naklettiği Kişinin İsmi Zikret- memesinin Mübhem Râvî Hakkında Ta'dîl Olup Olmayacağı Meselesi	117
2.10.3. Mübhem Râvînin Olduğu Rivâyetin Cehâlet Sebebiyle Zayıf Kabul Edilmesi	117
2.10.4. Mübhem Râvînin Olduğu Rivâyetin İnkıtâ' Sebebiyle Zayıf Kabul Edilmesi	119
2.10.5. Mübhem Râvî'nin İsmi Tespit Edildikten Sonra Hâlinin Araştırılmasının Bazı Faydaları	121
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	127

